

Föredrag på Klint – Bro-Lossa hembygdsf. 2019-04-09

Manus är i viss mån reviderat; det mesta sades, ibland med tillägg
Här görs ytterligare tillägg – en kort presentation av innehållet

Med artikeln vill jag lyfta fram det unika i att det finns en 1600-tals-berättelse som direkt anknyter till texten på runstenen nära Bro kyrka. Runstenens text berättar att en bro byggdes. Ordet bro betydde på den tiden "anlagd väg".

Stenen berättade att två personer ansvarade för hur inträngande vikingar skulle stoppas. Metoden härför var allmänt känd. Man fick bl.a. varning från strandvakten på vårdkasberget intill Brogårds brygga. Vägens ingång i närmsta större skog bemannades på känt sätt i skrifter från 1500-1600-talen

Det hör i allra högsta grad till saken att UKF ligger bakom publiceringen av 1600-tals-skriften. Hur det gick till beskrivs längre i föreläsningen.

.....

Välkomna.

Enligt programbladet skall jag berätta om **Bro hundare** – vad nu det kan vara?
Jag skall så småningom visa en karta på vilken vi finner **begreppet Bro Hundare**.

Men jag skall också berätta om vårt äldsta kända **vägbygge**, som är omtalat **både** på **runstenen** vid Bro kyrka och i en svåråtkomlig **berättelse från tidigt 1600-tal**.

Det skulle inte förvåna mig om det är **nyhet** som vår lokalforskning nu lyfter fram.
Kanske början på ett forskningsprojekt att tränga djupare in i.

1600-tals-berättelsen bekräftar nämligen det som **står lite kryptiskt på runstenen !**

Runstenen hittades av en mycket **berömd svensk**. Då var den inmurad i väggen på Bro kyrkas vapenhus - delvis under jord.

"Den här måste ni **sätta upp** på en väl synlig plats", sa han. Och det gjorde man.

Upphittaren reste omkring i landet i mitten av 1800-talet för att samla in **texter** och **melodier** på gamla folkvisor.

En melodi blev han särskilt förtjust i och skrev en ny text till den - om Sverige!
"Du gamla, du fria du fjällhöga nord".

En **storsångare** lade till sången i sin repertoar och visan blev snabbt spridd.
Den blev vår – ännu 'inofficiella' **nationalsång**, Mannen hette **Rickard Dybeck**

Han blev så intresserad av runstenar så han började leta också efter sådana.
Han hittade många och lät trycka dem i en serie böcker med bilder av alla kända runstenar.

Den **första runstenen i samlingen** börjar med **vår Assur-sten**,
Det finns minst 5 volymer av den här typen. Boken visas.

Vet ni att den runstenen som står invid **Finnstaskolan** också hittades av **Rickard Dybeck**.
Stenen låg med texten nedåt. Där det nu ligger en länga med radhus vid koloni-lotterna.

Boken med de nämnda 1600-tals-texterna visas.

I den här boken finns intressanta upplysningar om förhållandena i vår bygd i början av 1600-talet. Den säger nämligen att **landsvägen från Bro genom Tibbleskogen** är försedd med anordningar som snabbt kan stoppa vikingar som är på rövarstråt.

I kombination med det faktum att runstenen i Bro är den **enda** i landet som berättar **om plundrande vikingar** så blir Aschaneus boken synnerligen intressant i vår lokalthistoriska forskning. Den berättar nämligen hur det gick till när man använde träden som skydd.

Runstenen namnger t.o.m. två personer som har ansvar för bevakningen och hur man gjorde för att stoppa inkräktare.

Finns detta i någons forskningsrapport?

Skulle det kunna vara så att den här boken ger oss helt nya infallsvinklar till vår bygd

Boken handlar om en **Upplands-Bro-bo** som var född och uppvuxen i **Aske by** i vår kommun. Han hette **Martin Aschaneus** – han blev präst i grannkommunen **Upplands Väsby**.

Han blev också (!) Sveriges första Riksantikvarie.
Vi har verkligen **en kvalificerad** lokal historie-källa.

Aschaneus har betytt väldigt mycket för min forskningen om Fornsigtuna, som han ju har sett och utförligt beskrivit i en av sina skrifter.

Den nu aktuella boken innehåller hans **efterlämnade anteckningar** - här nedtecknade i en bok på **780 sidor**.

Boken visas

Hans många anteckningar om lokalthistorien blev inte kända för allmänheten förrän den här boken kom ut i tryck 1993. Den är sammanställd av en amatörforskare i grannkommunen **Upplands Väsby**, där Aschaneus var präst.

I Upplands Väsby hade man under många år samlat ihop en mycket stor summa pengar för tryckning av boken, men inget tryckeri ville för den summa som stod till förfogande göra en färdig bok från handskrivet manus.

UKF ställde upp. Gudrun Sandén gjorde text-filer på min gamla dator och jag redigerade dem till bokformat i en ny dator. Med mina filer kunde ett tryckeri i Polen göra själva tryckningen.

Nu till ett besvärande forskningsproblem **på hög nivå**

Fram till 1928 var forskarna ense om Stockholms-områdets **historiska** kartbild. Men sedan dess har det varit lite hit och dit med den saken. Det var mycket trassel, när jag 1982 fick uppdraget att skriva hembygdsboken.

Den traditionella historien hade drastiskt ändrats när en professor ansåg sig ha bevisat att **väderstrecken** i de isländska texterna om angår **oss i allra högsta grad** måste ändras. rejält.

Ni kanske minns från skoltiden att en mängd norrmän blivit missnöjda med norska kungens regerande och fyllde sina båtar med **allt sitt bohag och flyttade till Island**.

Där började man snart skriva ner det, som i många avseenden skulle bli vår lokal-historia

I berättelsen om Olav den Heliges besök vid stranden nära **Kungsängens kyrka** måste man **ändra** väderstreck **öster** till **väster**. **Det påstod den nya professorn!**

Det **står faktiskt** i sagan att om man kommer på havet Östersjön så måste man **vika av mot öster** för att komma till Fornsigstuna.

Professorn sa "Man måste naturligtvis åka **mot väster**" Det tycker väl ni också?

Men.

Professorn, som från början varit litteraturhistoriker, visste inte att **Mälaren** var en del av **havet** vid denna tid.

Olav hade fortsatt på havet rakt mot norr vid nuvarande **Södertälje**, som då låg vid havet. Olav befann sig alltså hela tiden **på havet**, när han var i **nuvarande** Mälaren

Rakt **norrut** från Södertälje-sundet ligget - **Upplands-Bro**.

När han kom dit gjorde han precis det som står i sagatexten:

"**Han vek han av mot öster och seglade framför Svitjod**, det vill säga **Upplands-Bro**, tills han kom till vattendraget **Skarven** vid Stäket

(*En namnförklaring - förr fanns det många **skarvar = fåglar** i mälärtrakten*)

Det som verkligen **förrvirrat** historikerna är, att författaren till en av sago-texterna **visste** att vattendraget **hette Skarven**.

Den **andra författaren** av samma händelse **kände inte till namnet** på vattendraget Han använde därför ordet "lagen" som är ett övergripande namn för vattendrag i allmänhet.

Beträffande ordet **lagen** minns jag att min mor lade gurkor i "ätikslag" = en vattenlag Dessutom finns ju ordet "**lagen**" kvar i ortnamnet "**Lagunda**" - vid just detta vatten.

.....
Men:

den felaktiga grunduppfattningen **finns fortfarande** kvar hos "icke historiska" forskare. Jag hade diskuterat saken med en forskare vid ortnamnsarkivet tidigare under året vid dess Vänförenings årsmöte. Jag berättade att jag skulle ta upp ämnet i vår föredrags-serie 2016-11-23.

Då visade det sig plötsligt att också Svenska Fornminnesförening samma timmar skulle hålla ett seminarium om boken "Stockholm före Stockholm". När jag en tid senare sände e-post till honom för att höra hur läget var, fick jag till svar att han inte längre var kvar vid Ortnamnsarkivet.

Vid kommande årsmöte frågade jag ordföranden vart forskaren tagit vägen. Det visste han inte. Det är som synes problem med väderstrecken i svensk historisk forskning.

Enligt isländska sagan är Skarven ”ett övermåttan stort vatten”

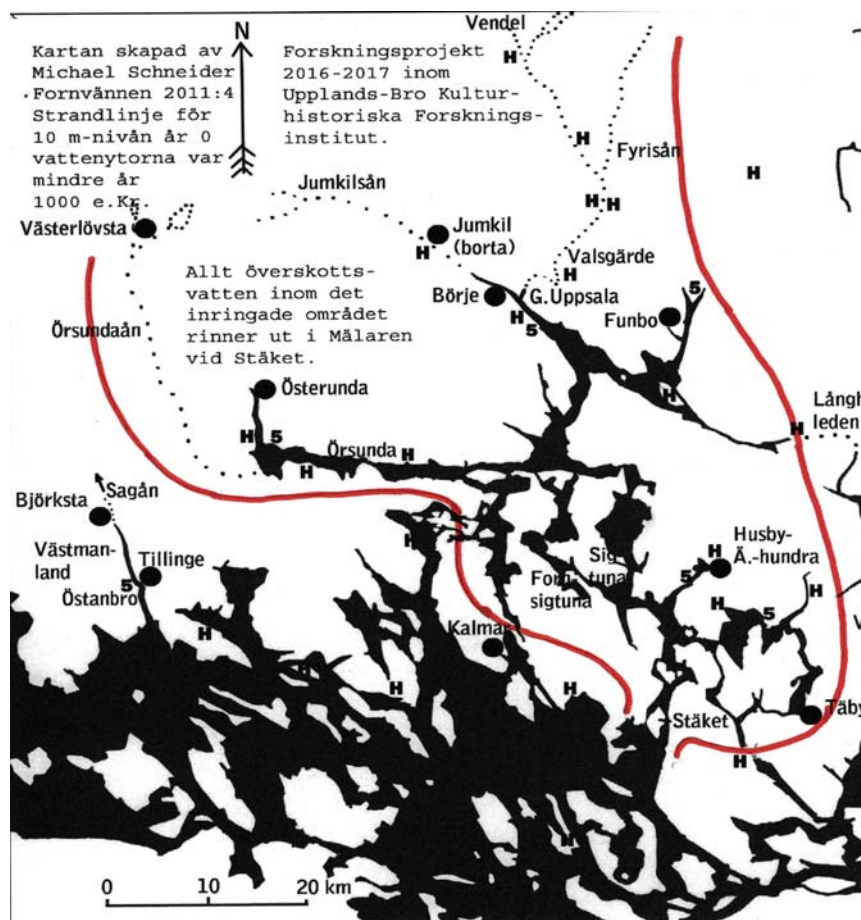
Vattendraget Skarven börjar vid Stäket och sträcker sig långt in i landet. Allt vatten inom markering skall vid vårfloden ut genom Stäket. Lagg märke till att även Vallentunasjön och andra mindre sjöar på andra sidan om Skarven har sitt utlopp via Stäket.

Sagan säger att Skarven är ett ”övermåttan ” stort vatten. **Göteborgs universitet var, när jag började med det här, det universitet som var mest insatt i den här frågan.**

Där sade man: Men Skarven är ju ett litet vatten.

Då visade jag den här kartan, där vattenytorna är större än idag.

OBS Allt rinnande vatten skall ut på havet – via Stäket

Sagan själv berättar också, att det på våra rnar var starkt strömmande vatten vid Stäket.

Även i vår tid är det ofta stark ström på våren

Det starkt strömmande vattnet är en central del i min fortsatta berättelse.

När **första** ångbåten med propeller ville ta sig till Uppsala – måste den vänta i **4 dygn**

Det hände också att de **stora ångbåtarna måste vända – de vågade inte gå vidare.**

Redan för 1000 år sedan insåg man hade man måste ha en hamn – där båtar kunde lägga till – och varifrån man kunde fortsätta **till fots** eller **ridandes** fram till **Forn sigtuna** och **Sigtuna**.

Platsen för den hamnen var vid Brogårds / Bro Hofs brygga

Där är det inte är strömmande vatten.

Bro gårds brygga är en **föregångare** till ”**Skeppsbron**” i Gamla Stan, där man måste lasta över varorna till båtar som väntade ovanför Stockholms Ström.

Observera att uttrycket Skepps-bro används i sin gamla betydelse som ”förbindelse”

Om man inte hade varor med sig och snabbt ville komma vidare till huvudorterna längre inåt landet måste det finnas **ridvägar** och **gångvägar** genom de många **befintliga skogarna**.

Det är nu, som **Aschaneus bok** kommer in med en **beskrivning av en sådan väganläggning**. Lagg märke till att det är 600 år efter runstenens intressanta upplysningar.

Aschaneus säger att det fanns **både** en anlagd **väg genom Tibbleskogen** och **förberedelser** för att stoppa vikingar med **bråtar** i skogen.

Här finns också en **1500-tals-bild** som visar hur skyddet mot inträngande vikingar anordnades i våra skogar. Aschneus text berättar om **just vår** landsväg genom Tibble!

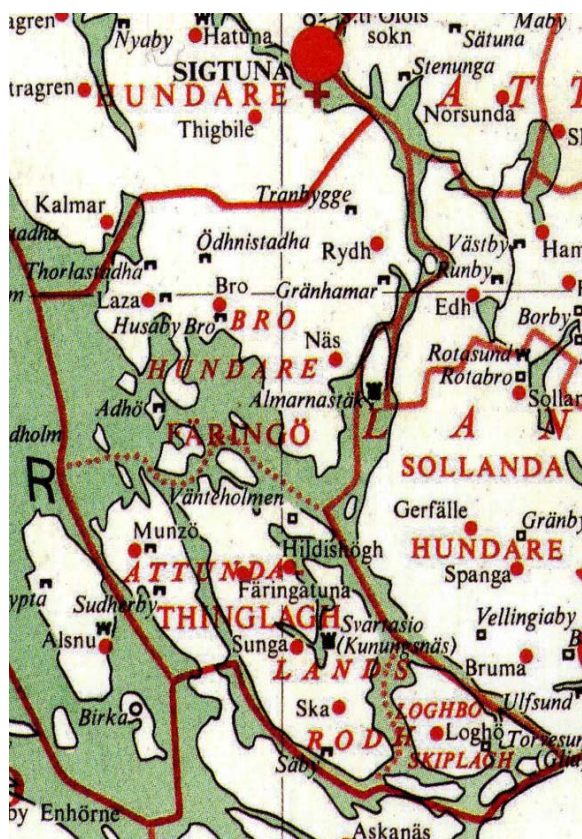
Detta skydd mot vikingar uttrycks kortfattat **även** på runstenen, som är den enda med komplett runstenstext som nämner ordet vikingar.

Till detta försvar hör naturligtvis också företeelsen **vårdkasar** som varnar för annalkande vikingaskepp. Alldeles intill Brogårds brygga finns ett drygt 20 m högt vårdkasberg.

Det fanns alltså ett organiserat försvar här vid havsstranden. Forskningen har identifierat **vårdkaskedjan** som börjar redan inne i Finska viken. Den går sedan via Åland till Grisslehamn. Därifrån går den till den stora vårdkasen på **Brunkeberg** i Stockholm. Sedan vidare till vårdkasarna i **Mälaren**. Jag vet för närvarande inte om just vårdkasen vid Bro finns med. Men den s.k. fornborgen vid Låssa är till sin skapnad varken fäbod på sommaren eller verklig borganläggning..

Det finns en uppgift att meddelanden som sändes via vårdkasarna hade medelhastighet på drygt en mil i timmen.

Detta skall jag försöka få belagt av forskningen.

Bro hundare - en annan benämning på Härad

Hundare – en samhällsbildning – som **med kort varsel** kan ställa upp med **100 man** för försvar och behandling av **gemensamma ärenden**.

Begreppet kom till större användning i de bygder där svenska vikingar slog sig ned, såsom vid **Isle of Man mellan England och Irland**

Den tjocka röda gränsen omsluter Bro härad.

De stora öarna i Mälaren: Munsö, Svartsjölandet och Lovö ända ner till Skärholmen låg i Bro hundare.

Lägg märke till att dagens Upplands-Bro även omfattar området ända till och med Håtuna och Tibble (Thigbile) 'Namnet' Sigstuna står i dagens Upplands-Bro

Barents karta från år 1598 (Barents hav)

Kartan visar hur man i gamla tider uppfattade nordens geografi.

Nästan hela Uppland är en skärgård
Barent har aldrig själv varit här.
Han har alldeles säkert känt till antikens geografiska uppfattning av Norden.

Historieskrivaren **Tacitus** har just år 98 författat en historisk skrift som berättar om öarna i Norra oceanen = Östersjön. Där bodde svionerna, som dyrkade fruktbarhetsgudinnan Nerthus, som kom till folken i en täckt vagn. Kopplingen till processionsvägen är tydlig

Sockenstugan – mitt emot kyrka – viktig byggnad

Här avhandlades socknens angelägenheter på socken stämman. bl.a. Riksdagens beslut om införandet av folkskolor i alla socknar.

Man kompromissade och byggde en större skolbyggnad med möjlighet till övernattningsrum vid dåligt vinterväder. Innan den var klar användes sockenstugan.

Skolan byggdes vid torpet Freden nära gränsen mellan socknarna. Torparen hade uppgiften att bevaka stängningen av väggrinden som stod invid infartsvägen till Kvistaberg. Där gick gränsen mellan socknarna.

Fredens skola Lärarens lön ökades till 120 daler (?) barn från både Lossa och Bro Övernattnings rum för elever vid dåligt väder

Mitt första arkivbesök gällde landsarkivet i Uppsala slott "vägg i vägg" med Sturemorden

Assurstenen - lutande

Runstenen **lutar betänkligt** –

Livsfarligt - delen under jord är för liten
Jag såg ett barn som använde stenen som
åskådarpåplats vid **olagliga dragster** tävlingar
på vägen längs Brobäcken.

Man skulle köra $\frac{1}{4}$ engelsk mil,
ca 400 meter på snabbaste tid.

Riksantikvarieämbetet såg till att stenen
rätades upp

Kommunens enda "kungshög" 30 meter

– men det mesta är borta

När **Sparreska gravkoret** skulle byggas
behövde man fyllnadsmaterial för en
sankmark på den nytillagda delen av
kyrkogården.

Till vänster i bilden syns resterna av
kommunens enda "Kungshög". En
sådan skall ha minst en diameter på 30
meter

Det är denna hög som är Assurhögen.
En oskadad hög ligger uppe berget i ett
imponerande läge, den är ca 25 meter

Bilden är tagen från platsen för
Assurstenen

**Ginnlög, Holmgers dotter, syster till
Sigröd och till Gaut och hans övriga
syskon, hon lät göra denna bro och
resa denna sten efter Assur, sin make,
Hakon jarls son.**

**Han var vikinga vordr mot vikingar
med Getir. Gud hjälpe hans ande och
själ**

Det är denna text om försvaret som
Aschneus kompletterar 600 år senare.

Assurstenen omnämns ofta som en av de ståtligaste i landet.

___ Assurstenen har den **enda kompletta runstenstexten med ordet viking**.

___ **Substantivet viking** finns bara i ett enda säkert runstens -sammanslagning nämligen på Brostenen säger en forskare som särskilt noga arbetat med Assurstenen.

Detta så långt som jag har funnit.

Med den här publiceringen – med tillägg från Aschaneus 1600 tals-upplysningar – kanske den seriösa runforskningen finner anledning att på nytt ta upp ämnet Assursten till debatt

Ginnlög, Holmgers dotter, syster till Sigröd och till Gaut och hans övriga syskon, hon lät göra denna bro och resa denna sten efter Assur, sin make, Hakon jarls son. Han var vikinga vordr mot vikingar med Getir. Gud hjälpe hans ande och själ. (vikingaväktare med fler tolkningar finns)

Se Assurstenen beskriven av Fritz Askeberg 1944 (askeberg.htm i UKF:s datot

Johannes Magnus bilder från 1500-talet

Bilden visar hur man kan **stänga av en väg** som gick genom en skog

Det fanns också många **bråtar** av trädgrenar inne bland träden.

Bilden visar hur man nästan har sågat av flera träd som hålls samman med ett långt rep. Det gick snabbt att stänga av vägen.

Bilderna visar hur man kan **stänga av en väg** som gick genom en skog
I **Aschaneus bok** berättas om just detta.
Det fanns många **bråtar** inne bland träden.

När man drar i repen behövs det bara några minuter för att dra omkull träden.
I själv verket hade man en liknande sak till vänster. Resultatet ser vi på bilden
När man drog ner den andra raden blev träden liggande i kors över vägen.

Det finns en berättelse från gammal tid som berättar om en händelse
då man **inte hann stänga ingången**.

Men man **stängde utgången** i ändra änden av vägen och därefter **också i början** av vägen.
Det var så många **bråtar av trädgrenar mellan träden** att den **danska ryttartruppen** inte
kunde göra en samfällid utbrytning.
Varje ryttare tvingades ta sig ut ur skogen på egen hand.